

NTK

50°6'14.083"N, 14°23'26.365"E

Národní technická knihovna
National Technical Library

Národní úložiště šedé literatury

Mgr. Iveta Fürstová

297 mm

Červen 2011

S = 62 370 mm²

210 mm

A4

Národní úložiště šedé literatury

Ve veřejné správě v České republice vzniká denně velké množství šedé literatury, která v současné době není nijak systematicky shromažďována, dlouhodobě uchovávána a zpřístupňována. Řešení nabízí Digitální depozitář NUŠL.

Mgr. Iveta Fürstová

Co si vlastně lze představit pod pojmem šedá literatura a jak souvisí s veřejnou správou? Existuje několik definic, z nichž ta nejznámější zní následovně (1): „*Šedá literatura jsou informace produkované na všech úrovních vládních, akademických, obchodních a průmyslových institucí jak v elektronické, tak v tištěné podobě, které neprošly standardním vydavatelským procesem či nejsou distribuovány do standardní prodejní sítě to jest vydávání institucemi, jejichž hlavní činností není vydavatelská činnost.*“ (2)

Pod šedou literaturu lze tedy zařadit různé druhy zpráv (výroční, výzkumné, závěrečné z projektů, technické, o stavu), konferenční materiály (sborníky, prezentace, postery), vysokoškolské kvalifikační práce (bakalářské, diplomové, disertační, habilitační), studijní materiály (distanční studijní texty), firemní literaturu (katalogy či návody). (3) V současnosti má šedá literatura velký potenciál a je důležitým informačním zdrojem, který však bývá často obtížně dohledatelný.

Na první pohled se může zdát, že orgány veřejné správy jsou úředními orgány, při jejichž činnosti vznikají pouze právní předpisy, vyhlášky, rozhodnutí či návrhy. Ale tyto instituce vytváří rovněž dokumenty, které mají povahu šedé literatury a nejsou nikde systematicky ukládány ani archivovány v elektronické podobě. Za šedou literaturu ve veřejné správě tak mohou být považovány například výroční zprávy (Výroční zpráva Ministerstva spravedlnosti ČR 2009 (4)), zprávy o stavu (Zpráva o zahraniční politice ČR za rok 2008 (5) nebo Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009 (6)). Dále se k nim řadí například statistiky (Souhrnný přehled o autobusové dopravě 2010 (7)), ročenky (například Demografická ročenka měst 2000 – 2009 (8)), ale i výsledky analýz a hodnocení, přehledy či seznamy. V prostředí veřejné správy již není výjimkou prezentace, poster či sborník (například Sborník přednášek z konference Doprava, zdraví a životní prostředí (9)).

Instituce z oblasti veřejné správy ovšem může namítnout, že všechny dostupné materiály určené ke zveřejnění, jsou k dispozici na internetových stránkách. To je v pořádku, ale web neslouží k archivaci dokumentů, ale především ke komunikaci s veřejností. Stránka tak po určitém čase nemusí vůbec existovat, případně může být změněna. Veřejné správě

chybí repozitář, což je místo v digitálním prostoru určené k uchovávání intelektuální produkce instituce. Takovým místem je Digitální repozitář NUŠL.

Digitální repozitář

NUŠL vybuodovala Národní technická knihovna (NTK) díky podpoře Ministerstva kultury České republiky v rámci programových projektů výzkumu a vývoje jako výzkumný záměr pod názvem *Digitální knihovna šedé literatury – funkční model a pilotní realizace*. Projekt je rozdělen do tří etap, které probíhají od roku 2008 do roku 2011. Jeho hlavním cílem je systematicky shromažďovat, dlouhodobě archivovat a zpřístupňovat odbornou šedou literaturu především z oblasti výzkumu a vývoje, státní správy a školství, ale i z komerčního sektoru a „open access“, na národní úrovni (10).

NTK tímto projektem navázala na své předchozí zkušenosti ze spolupráce s Evropskou asociací pro využívání šedé literatury - EAGLE (European Association for Grey Literature Exploitation). EAGLE provozovala *Evropský systém informací pro šedou literaturu - SIGLE* (System for Information on Grey Literature in Europe), na jehož podporu NTK vytvořila již v roce 1994 *Kooperační systém šedé literatury* (KSŠL). NTK byla zástupcem EAGLE za Českou republiku v letech 1995 – 2005, kdy byl tento systém ukončen (11). Myšlenka shromažďovat šedou literaturu a zpřístupňovat ji v jednotném rozhraní vedla ke vzniku Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Jak NUŠL funguje? Základními prvky softwarového řešení NUŠL jsou CDS Invenio (12) pro Digitální repozitář NUŠL (13) a indexační a vyhledávací systém FAST ESP pro Centrální rozhraní NUŠL (14). Repozitář je důležitý pro uložení a archivaci, to jest pro správu dokumentů, uživatelské rozhraní pak zajišťuje pohodlnou cestu dokumentů za uživateli, kteří o ně mají zájem.

Vraťme se nyní zpět k současnému stavu a představme si, že na internetu hledáme konkrétní dokument či informaci. Pokud nebudeme úspěšní přes vyhledávač, čeká nás prohledávání webových stránek jednotlivých institucí, které lze zjistit přes Portál veřejné správy portal.gov.cz nebo elektronický portál územních samospráv ePUSA www.epusa.cz. Tento postup je velmi náročný a zdlouhavý a ne vždy vede ke zdárnému výsledku.

Snadnější cestu k dokumentům šedé literatury tak bude mít uživatel přes *Centrální rozhraní NUŠL* www.nusl.cz (Obr. 1). Smyslem rozhraní je vytvoření integrující vyhledávací platformy repozitářů obsahujících šedou literaturu. Tuto integrační funkci zajišťuje systém ESP FAST, který poskytuje zabezpečené, relevantní a škálovatelné vyhledávání nad připojenými repozitáři. Řešení vychází ze záměru zpřístupnit uživatelům jak údaje z Digitálního repozitáře NUŠL, tak data z vybraných úložišť šedé literatury v jednom interaktivním prostředí. Vyhledávání probíhá především podle navigací, které jsou řazeny podle druhu dokumentů, autorů, klíčových slov, připojených bází a nabízí se i časová osa.

V souvislosti s budováním digitálního repozitáře NUŠL vzniká partnerská síť institucí, které šedou literaturu produkují. Probíhá již spolupráce s ústavy Akademie věd České republiky, Knihovnou AV ČR, Centrem pro výzkum veřejného mínění, vysokými školami či Národní lékařskou knihovnou. S návrhem spolupráce bude NTK oslovovat postupně jednotlivé orgány veřejné správy (15).

The screenshot shows the NTK website interface. At the top, it displays the NTK logo and coordinates (50°6'14.083"N, 14°23'26.365"E). Below the logo, there are navigation tabs for 'Vysoké školy (19244)', 'Ústavy AV ČR (22234)', 'Knihovny (9372)', and 'Osobní archivy (8)'. A search bar is present at the top right. The main content area shows search results for 'Průmyslová krajina jako kulturní dědictví'. A bar chart shows the number of documents found from 1970 to 2011. The results list several documents with their titles, authors, and institutions. For example, 'Průmyslová krajina jako kulturní dědictví' by Chodějovská, Eva from the Historical Institute of the AV ČR. Other results include 'Průmysl v české krajině na mapách 1:75 000' and 'Průmyslová krajina jako kulturní dědictví. Program konference.' The interface also includes a sidebar with 'Typ dokumentu', 'Osoby', 'Klíčová slova', and 'Jazyk' sections. At the bottom, it shows the total number of documents found (51329) and navigation options.

Obr. 1 Centrální rozhraní NUŠL www.nusl.cz

Instituce si může vybrat jednu ze čtyř možností spolupráce, podle toho, která jí bude nejlépe vyhovovat. Při rozhodování je přitom důležitá skutečnost, zda instituce má vlastní institucionální repozitář a kam ukládá digitální dokumenty. Podrobnosti lze nalézt na webových stránkách NUŠL nusl.techlib.cz. Všechny varianty spolupráce jsou poskytovány zdarma a následné zveřejnění a zpřístupnění těchto dat pro všechny zájemce na jednom místě a v jednotném [Centrálním rozhraní NUŠL](#) je umožněno na základě dohodnutých a smluvně ošetřených podmínek v licenční smlouvě.

Naším cílem je pomoci institucím z oblasti veřejné správy systematicky shromažďovat a dlouhodobě archivovat dokumenty šedé literatury. Uživatelům chce NUŠL nabídnout přehledné a pohodlné vyhledávání dokumentů v příjemném rozhraní. V současné době je možné vyhledávat v téměř padesáti tisících záznamech dokumentů o šedé literatuře.

Poznámky:

- (1) Information produced on all levels of government, academics, business and industry in electronic and print formats not controlled by commercial publishing i.e. where publishing is not the primary activity of the producing body. (Luxembourg, 1997 - Expanded in New York, 2004, dostupné na www.greynet.org/index.html)
- (2) PEJŠOVÁ, Petra. Národní úložiště šedé literatury. Čtenář. 2010, roč. 62, č. 5, s. 176 - 180. ISSN 0011-2321
- (3) PEJŠOVÁ, Petra. Národní úložiště šedé literatury. Čtenář. 2010, roč. 62, č. 5, s. 176 - 180. ISSN 0011-2321
- (4) Na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR portal.justice.cz najdeme výroční zprávy od roku 2000 do roku 2010.
- (5) Ministerstvo zahraničních věcí ČR
www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2008.html
- (6) Úřad vlády ČR. www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2009-74864/
- (7) Ministerstvo dopravy ČR. <https://www.sydos.cz/cs/ctvletpr.htm>
- (8) Český statistický úřad. www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rocenky_souhrn
- (9) www.cdv.cz/sbornik-prednasek-z-iv-cesko-slovenske-konference-doprava-zdravi-a-zivotni-prostredi-blansko-2010/
- (10) PEJŠOVÁ, Petra. Národní úložiště šedé literatury. Čtenář. 2010, roč. 62, č. 5, s. 176 - 180. ISSN 0011-2321
- (11) PEJŠOVÁ, Petra. Vývoj šedé literatury v České republice. PEJŠOVÁ, P. (ed.). Repozitáře šedé literatury. Zlín: VerBuM, 2010. s. 33. [ISBN 978-80-904273-5-8](https://doi.org/10.1007/978-80-904273-5-8).
nysl.techlib.cz/images/Book.pdf
- (12) CDS Invenio je vysoce modulární systém, který vznikl a dále se vyvíjí ve švýcarském CERN ve spolupráci s École Polytechnique Fédérale de Lausanne (EPFL). Open Source software CDS Invenio představuje propracované a flexibilní řešení pro všeobecnou správu dokumentů, institucionální repositář nebo rozsáhlý knihovní systém, který umožňuje vlastní definici metadatového schématu. Více viz KARLACH, P. Analýza a podklady pro výběr softwarového řešení pro NUŠL [online]. Pejšová P. (ed.) Repozitáře šedé literatury. Zlín 2010. s. 98 – 101. [cit. 2011-04-14]. nysl.techlib.cz/images/Book.pdf#page=93
- (13) Digitální repositář NUŠL je dostupný z invenio.ntkcz.cz
- (14) Uživatelské rozhraní NUŠL najdete na www.nysl.cz
- (15) Navázání spolupráce probíhá tak, že zástupce instituce je osloven oficiálním dopisem ředitele NTK s návrhem o spolupráci s projektem NUŠL. Příslušná instituce obdrží informace

[o NUŠL](#), licenční podmínky a varianty spolupráce. Pro upřesnění podmínek se obvykle uskuteční osobní schůzka, na které jsou zástupci představeny možnosti a formy spolupráce a zjišťována další ochota ke spolupráci.